

Г.П. Шролик

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ

Інтеграція України до європейського освітнього простору та організація навчального процесу відповідно до принципів Болонської угоди вимагають зміни пріоритетів у педагогіці та дотримання принципів гуманізації, диференціації, індивідуалізації освіти. Зростання ролі педагогіки співробітництва ставить у основу ефективності навчального процесу суб'єкт-суб'єктну взаємодію вчителя та учнів, викладача та студентів. Нова генерація педагогічних фахівців повинна бути підготовленою до ефективної педагогічної взаємодії, яка включає в себе багато компонентів: високу компетентність викладача, усвідомлення сучасних потреб суспільства, уміння адаптуватись до нового середовища, мобілізувати свої сили та здібності для досягнення мети чи вирішення певних складностей, готовність до самовдосконалення та продовження освіти.

Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття професійної компетентності як “здатність застосовувати знання й уміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як у професійних ситуаціях” Eurydice, 2002 [6: 7].

Постановка проблеми. Ми

вважаємо, що підготовка до продуктивної педагогічної взаємодії з учнями у навчальній діяльності повинна бути необхідною складовою програми підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності. Наразі підготовка фахівців педагогічного профілю організована таким чином, що вони отримують базові знання з фахових дисциплін, але лише приблизно уявляють собі сутність та механізми педагогічної взаємодії, без якої неможливо ефективно передавати знання та досвід. Вкрай необхідно готувати майбутніх учителів до безпосередньої взаємодії із учнями вже під час навчання у ВНЗі. З цією метою треба перш за все діагностувати на ранньому етапі ступінь готовності до виконання професійних обов'язків.

Спробуємо дати власне визначення категорії «педагогічна взаємодія» та висвітлити актуальність цього питання у сучасних наукових дослідженнях.

Огляд останніх публікацій. Не зважаючи на зовнішню простоту, дати чітке визначення категорії «**педагогічна взаємодія**» достатньо складно. У спеціальній психолого-педагогічній літературі частіше за все звертається увага не стільки на взаємодію, скільки на засоби впливу педагога на дитину. Тож, педагогічна взаємодія за В.Г. Мараловим – це взаємний вплив педагогів та дітей

одне на одного, унаслідок чого відбувається процес їхнього особистісного зростання та змін. Під час неї здійснюються акти: спілкування - з комунікативного, перцептивного та інтерактивного боків; побудови стосунків – виявляються у когнітивному, афективному та поведінковому аспектах; навчання та виховання - що торкаються змін у всіх сферах особистості [3: 8-18].

З погляду В. А. Сластьоніна та І. С. Якиманської педагогічна взаємодія є особливою формою зв'язку між учасниками освітньо-виховного процесу, під час і в результаті якої відбувається взаємне збагачення інтелектуальної, емоційної, діяльнісної сфер учасників цього процесу. Сьогодні актуальною є особистісно-орієнтована взаємодія «педагог – вихованець», яка визнає учня суб'єктом виховання, партнером у освітньому процесі. Метою такої педагогічної взаємодії є створення сприятливих умов, сприяння у особистісному розвитку та формування моральних орієнтацій та самовизначення вихованця.

О.М. Якубовські та І. М. Гапійчук дають визначення «педагогічній взаємодії» як способу організації навчально – виховного процесу, який набуває ефективності за умови взаємної активності його учасників. Взаємодія виникає, коли суб'єкти вступають у контакт один з одним. *Педагогічний контакт* – це особливий стан єднання педагога й учнів, який характеризується взаєморозумінням,

співпереживанням і готовністю до взаємодії. Його ознаками є: взаємне особистісне сприйняття вчителя та учнів, відкритість у стосунках і відвертість у висловлюваннях; згода з основними змістовними положеннями взаємодії, сприйняття думок один одного як значущих; єдність оцінних суджень; наявність емоційного резонансу; збереження інтересу до подальшої взаємодії [8: 39-44].

В.Г. Маралов виділяє такі три типові моделі педагогічної взаємодії:

- навчально-дисциплінарна, що є характерною для традиційної педагогіки: суб'єктом діяльності визнається лише педагог, життєдіяльністю дітей керує авторитарний стиль, увага приділяється діяльності викладання та розробці засобів, форм та методів навчання та виховання без урахування індивідуальних та вікових особливостей учнів;

- ліберально-поступлива, що є характерною для системи вільного виховання: учителю відводиться пасивна роль, суб'єктом взаємодії є учень. пріоритетним стає ліберальний стиль, головний акцент - на спонтанній активності дитини;

- особистісно-орієнтована, – кожна зі сторін має право бути суб'єктом власної діяльності: переважає демократичний стиль керівництва, протиріччя вирішуються шляхом співробітництва, ураховуються всі індивідуальні особливості дітей, самореалізація особистості вчителя є умовою для самореалізації особистості учня та навпаки.

Орієнтація на цю модель педагогічної взаємодії означає, що педагог має відповідну систему поглядів, установок, позицій, де виражається його прагнення будувати стосунки з дітьми на основі суб'єкт-суб'єктних зв'язків, вирішуються виниклі протиріччя, за допомогою співробітництва, максимально спираючись на здібності дитини проявляти самостійність та активність [3: 8-18].

О.В. Киричук наголошує на тому, що психологічним механізмом, через який учитель взаємодіє зі своїм учнем є *педагогічний вплив* – він здійснюється як взаєморозкриття суб'єктивних світів учителя та учня, в якому обидва щирі і обидва суб'єктивно цінні, проте спрямовує цей процес учитель. Вплив є результативним, якщо він призводить до руху тієї чи іншої сфери світовідносин учня, збуджує до розвитку, до зміни, до пошуку перспектив. Педагогічна взаємодія вчителя та учня завжди є тривалою в часі, оскільки є тривалим шлях пізнання особистістю, що формується, своєї індивідуальності та освоєння засобів виявлення себе у світі [2: 281-282].

Педагогічний вплив повинен здійснювати педагогом заради розвитку особистості дитини, переведення її на позицію суб'єкта. Для цього педагог має оцінювати доцільність педагогічних впливів, бути обізнаним із природою дитини, її віковими особливостями та закономірностями її розвитку.

А.К. Маркова виділяє три групи педагогічних впливів: 1) група впливів «чого навчати»: відбір, опрацювання та передача навчального матеріалу з урахуванням видів діяльності, які мають виконати учні для засвоєння знань; 2) група впливів «кого навчати»: зміна існуючого рівня розвитку учнів, прогноз нового рівня психічного розвитку; 3) група впливів «як навчати»: вибір та застосування методів, форм, засобів впливу та їх комбінацій [4].

А.П. Сманцер називає педагогічну взаємодію результатом діяльності, що спрямована на вирішення навчально-виховних завдань, на розвиток особистості дитини та стверджує, що взаємодія між учасниками педагогічного процесу повинна бути гуманною та, одночасно, вимогливою. При цьому суб'єкти педагогічного процесу мають вільно обмінюватися думками в ході діалогу, який спрямовано на вирішення певної проблеми спільними зусиллями. Сенс педагогічної взаємодії в системі «вчитель – учень» полягає в постановці привабливого творчого завдання, яке вирішується під час діалогу вчителя з класом і з кожним учнем окремо. Автор виділяє такі *структурні компоненти педагогічної взаємодії* як педагогічний вплив (діяльність вчителя), зворотна реакція (діяльність учня) та зв'язуючі ланка між ними – комунікативне завдання (механізми спілкування).

Педагогічний вплив (діяльність учителя) включає: постановку мети та навчальних завдань, турботу про те,

щоб учні їх прийняли, відбір змісту навчального матеріалу для вирішення виховних завдань, забезпечення його сприйняття та засвоєння, активізацію пізнавальної діяльності школярів, аналіз педагогічної ситуації, визначення можливих варіантів її вирішення та оптимальних методів, технологій впливу на учнів.

Зворотна реакція (діяльність учня) має результат за умови прийняття поставлених цілей та завдань як власних особистісно значущих, усвідомлення отриманої інформації, знаходження адекватних методів роботи з нею, зворотною реакцією на вплив учителя, активізацією пізнавальної діяльності.

Комунікативне завдання (механізм педагогічної взаємодії) забезпечує успіх навчання та виховання школярів. На різних етапах педагогічного спілкування комунікативне завдання сприймається учнями по-різному й залежно від рівня комунікативного спілкування [7: 21-23].

С.О. Муратов однією з провідних функцій людської комунікації, що має власну специфіку, вважає *педагогічну комунікацію*, яка здійснює педагогічне управління за допомогою прилучення вихованців до певних ідей, спільного тлумачення інформації, узгодження позицій, переконування, застосування прийомів навчання, сприяння наслідуванню через співпереживання, контактування на прийнятному для партнерів рівні, налагодження особистих зв'язків тощо [5: 40-61].

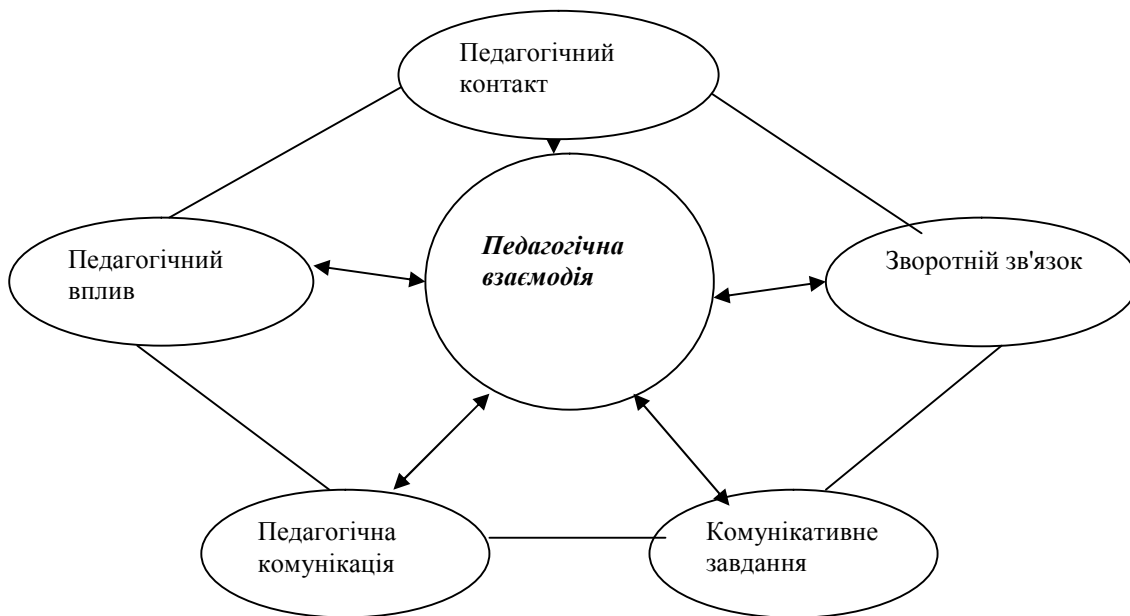
Показниками ефективності

педагогічної взаємодії І.П. Андріаді вважає: за взаєморозумінням – об'єктивність знання кращих особистісних сторін одне одного, інтересів, захоплень, обопільний інтерес одне до одного; за взаємовпливом – здатність приходити до згоди в суперечливих питаннях, врахування думки одне одного, прийняття іншого як прикладу, зміна поведінки та дій після зауважень та рекомендацій на адресу одне одного; за взаємними діями – здійснення постійних контактів, активність участі у спільній діяльності, узгодженість дій, допомога, підтримка одне одного, координація дій [1].

Загалом, стає зрозумілим те, що поняття педагогічної взаємодії є більш вузьким і водночас більш специфічним ніж просто міжособистісна взаємодія. Виходячи з цього, ми розглядаємо термін «педагогічна взаємодія» як форму організації та проведення навчально-виховної діяльності, під час якої ті, кого навчають мають оволодіти необхідними знаннями, уміннями та навичками, а також досвідом поведінки та діяльності. Вони (учні) вступають у педагогічний контакт, зазнають педагогічного впливу з боку того, хто їх навчає (педагога) і, у свою чергу, вирішуючи комунікативне завдання, відповідно реагують – здійснюють зворотній вплив на вчителя, допомагаючи йому саморозкритися та самореалізуватися. При цьому відбувається взаємозбагачення інтелектуальної та емоційної сфер усіх учасників

педагогічної взаємодії, а за найкращих умов – розкриття творчого потенціалу обох сторін. Невід’ємними складовими оптимальної педагогічної взаємодії є педагогічний вплив, педагогічний

контакт, педагогічна комунікація та зворотна реакція. У схематичному вигляді структуру процесу педагогічної взаємодії можна презентувати таким чином:

Розглядаючи власне складники педагогічної взаємодії, можна виділити такі компоненти: мета, зміст навчання, учасники (суб'єкти) навчального процесу, дидактичні методи та прийоми, освітнє середовище.

Отже, проаналізувавши результати сучасних наукових досліджень у цій галузі, ми дійшли висновку, що педагогічна взаємодія є стрижнем навчально – виховного процесу, без якого неможливо домогтися ефективних навчальних результатів. Проте, попередні опитування та тестування у межах констатувального етапу експериментального дослідження показали, що студенти, які мають отримати спеціальність учителя іноземної мови, не готові до безпосереднього контакту зі школярами, не мають мотивації та

спрямованості на продуктивну взаємодію з учнями в навчально-виховному процесі. Перевірка у формі анкетувань та тестів здійснювалась серед студентів 2-го, 3-го та 5-го курсів денної та заочної форми навчання факультету іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Результати показали низький рівень упевненості у собі, спрямованість на себе та на здобуття знань з іноземної мови, невисокий рівень комунікативних здібностей та відсутність готовності до безпосереднього педагогічного контакту у сфері професійної діяльності.

Ми припускаємо, що доцільним буде розпочинати інтенсивну підготовку студентів педагогічної спеціальності до власне взаємодії з

учнями вже на третьому році навчання в межах навчальної програми з методики викладання іноземної мови, оскільки цей курс передує педагогічній практиці на 4-му році навчання. Під час педагогічної практики студенти будуть мати змогу застосувати ті дидактичні прийоми та методи оптимізації педагогічної взаємодії, які вони засвоїли, та перевірити їх ефективність. Задля цього необхідно перш за все розробити модель професійної готовності майбутніх учителів іноземних мов до педагогічної взаємодії з учнями в навчальній діяльності; визначити критерії, рівні та показники цієї готовності; перевірити шляхи та засоби досягнення необхідного рівню готовності студентів до професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, підготовка майбутніх педагогів до педагогічної взаємодії вимагає впровадження суб'єкт-суб'єктної моделі взаємодії у

навчальній діяльності, особистісно орієнтованого підходу в навчанні дітей, набуття готовності до професійної діяльності та здобуття професійної компетентності. Перед спеціалістами з підготовки педагогічних кадрів стоять нові завдання, продиктовані сучасними реаліями та новими підходами в наданні вищої освіти. Оскільки можливості, що постають перед молоддю розширюються, а кордони між країнами стираються, рівень та якість отриманої освіти та попит на компетентних спеціалістів зростають. Важливою складовою цього процесу є співвідношення набутих знань, умінь та навичок із реальною соціальною, політичною та економічною ситуацією, що вимагає від молодих спеціалістів мобільності, активності, уміння адаптуватися та переорієнтовуватися в залежності від ситуації. Саме на цьому необхідно робити наголос розробляючи методики, прийоми та засоби підготовки майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андриади И.П.* Основы педагогического мастерства. – М.: Академия, 1999. – 160 с.
2. *Киричук О.В., Романець В.А.* Основы психологии. – К.: Либідь, 1996. – 620 с.
3. *Маралов В.Г., Бучилова И.А., Клепцова Е.Ю.* Психологические особенности ориентации педагогов на личностную модель взаимодействия с детьми. – М.: Академический Проект: Парадигма, 2005. – 288 с.
4. *Маркова А.К.* Психология труда учителя: кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1993. – 190 с.
5. *Мусатов С. О.* Психология педагогической коммуникации: теоретико – методологический анализ. – Київ – Рівне: Ліста, – М., 2003. – 176 с.
6. *Овчарук О.В.* Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112 с.
7. *Сманцер А.П.* Гуманизация педагогического процесса в средней школе: Учебно-методическое пособие для студентов. – 2005. – С. 21-23.

8. Якубовська О.М., Ганійчук І.М. Вінниця: Велес, 2001. – 108 с.
Основи дидактичної взаємодії. –

Подано до редакції 29.02.08

РЕЗЮМЕ

В статье освещаются вопросы современных публикаций по подготовке будущих учителей к проблеме, приводит собственное педагогическому взаимодействию с трактование и структуру категории учениками. Главным приоритетом «педагогическое взаимодействие» и эффективности учебного процесса вносит предложения относительно выступает переход к субъект-оптимизации подготовки будущих субъектному взаимодействию учителя учителей к педагогическому и ученика. Автор проводит обзор взаимодействию.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, профессиональная компетентность, готовность к профессиональной деятельности.

SUMMARY

The article highlights the problem of training future teachers for pedagogical interaction with pupils. The main priority of effective educational process is transference to subject-subject interaction between teacher and pupil. The author reviews the latest publications on the problem, presents own interpretation and structure of the category “pedagogical interaction” and proposes the ways of optimization of training future teachers for pedagogical interaction with pupils.

Keywords: pedagogical interaction, professional competence, readiness for professional activity.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. О.В. Акімова.